

De ontwakende transitie in de wereld

door Bart van Baarsen, november 2015

Over de transitie van een centraal geleide, verticale samenleving naar een decentrale, horizontale samenleving

Rotmans (hoogleraar in transitie aan Erasmus Universiteit) stelt in zijn boek 'In het oog van de orkaan' dat de huidige crisis niet zomaar over zal waaien, wat veel mensen in de politiek en de multinationals denken. "We zijn nog niet aan het einde, want wat we nu meemaken is enkel een voorbode". Zodra de sociale of de ecologische crisissen grotere vormen aannemen zal de bereidheid tot verandering van het huidige systeem toenemen. De vreselijke nieuwsfeiten genereren namelijk een druk van bovenaf op het overheersende economisch-financiële systeem. Naar dit systeem hebben we de samenleving ingericht en daar zijn alle subsystemen of stelsels als onderwijs, gezondheidszorg of ruimtelijke ordening van afgeleid. Naast deze druk van bovenaf zijn er ook tal van vernieuwende visies en projecten zichtbaar. Sommigen hiervan worden op den duur zo krachtig dat ze in de samenleving opvallen en druk van onderop aan het systeem geven. Als de druk vanuit de samenleving maar toeneemt, komt er een moment dat het oude systeem onder deze krachten bezwijkt. Dit kan heel plotseling en onvoorzien gaan (Arabische Lente, val van communisme in Oost-Europa) of geleidelijk, maar beide krachten (boven- en onderdruk) zijn nodig.

De geschiedenis leert dat als er alleen druk van bovenaf is, het regime wel verandert, maar niet het systeem. En als er alleen druk van onderop is, is de macht te groot en de veranderingsbereidheid van de zittende macht te klein. Crisissen én vernieuwende visies en projecten zijn dus volgens Rotmans nodig, willen samenlevingen bereid zijn om het huidige systeem te laten vallen en succesvol een totaal nieuwe op te bouwen. Daarom is het belangrijk om de innovatieve visies en projecten te zien en te steunen en de vreselijke nieuwsfeiten niet alleen maar als een ramp te classificeren en te oordelen dat het helemaal de verkeerde kant op gaat. Want hoe erg het ook is, ze zijn nodig om als samenleving in te zien, dat ons systeem niet meer voldoet en dit drastisch veranderd moet worden. Als je met deze transitiebril naar het nieuws kunt kijken en naar de innovatieve visies en projecten, hoe klein ook, voed je energetisch het transitieproces. Alles wat aandacht krijgt, groeit namelijk.

Vernieuwende visies m.b.t. nationale economie, de financiële sector en het belastingstelsel

Internationale veranderingen in denkwijzen

Economische en sociale ongelijkheid van ons systeem begint steeds meer aandacht te krijgen. *The 1 percent versus the 99 percent* werd een mondiale slogan. "In 2012, there were [25 percent more](#) academic articles about inequality than in the previous year (and 237 percent more than in 2004)," aldus dit stuk op www.atlantic.com. Het boek van Thomas Piketty, *Capital*, gaf het wetenschappelijk bewijs dat grote vermogensongelijkheid uiteindelijk tot een krimpende economie en sociale onrust leidt. Een van de grote pijlers van het neoliberale denken, het idee dat iedereen zich kan ontwikkelen van arm naar rijk en dus gelijke kansen heeft, is hiermee onderuit gehaald.

Recente IMF-studies (o.a. het IMF Global Financial Stability Report) geven aan dat het huidige westers kapitalistisch systeem doortrokken is van subsidies die de werkelijke kosten van bepaalde vervuilende technieken en instituten verhullen. Met name geldt dit voor de grote banken en het delven van fossiele

brandstoffen. In feite wordt hiermee aangegeven dat een aantal fundamentele bouwstenen van ons huidige economisch en financieel systeem niet meer voldoet en ons milieu ten gronde richt.

Pensioenfondsen hebben steeds vaker een strategisch duurzaam beleid t.a.v. het beleggingsportefeuille en stellen daarom steeds meer eisen aan hun beleggingen. Zo eist PGGM dat vastgoedbedrijven hun CO₂-uitstoot halveren anders trekt PGGM zijn geld uit die bedrijven (Trouw 24-10-2015). Volgens Duiker van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling is deze trend meer dan een modeverschijnsel.

Bouwstenen voor een nieuw nationaal systeem

Naar aanleiding van de financiële crisis hebben Herman Wijffels en de Triodosbank het Sustainable Finance Lab opgericht: een netwerk van academici van verschillende universiteiten in Nederland dat ideeën ontwikkelt voor - en de discussie aanjaagt over de verduurzaming van de financiële sector. Doel is een stabiele financiële sector die bijdraagt aan een economie die de mens dient zonder daarbij zijn leefmilieu uit te putten. In haar rapport 'Een schuldbewust land, naar een stabiel en duurzaam Nederland' wordt door SFL aangegeven hoe ons financieel en belastingsysteem moet veranderen om een duurzame samenleving te kunnen realiseren.

Platform Duurzame en Solidaire Economie is een denktank van diverse economen, die zich inzet voor een rechtvaardige en duurzame economie. Hiertoe brengt het platform veelsoortige publicaties uit, gericht op een alternatief voor (onderdelen van) het huidige nationale economische model, en organiseert ze bijeenkomsten en cursussen. Ze lobbyt ook voor de incorporatie van deze alternatieven in overheidsbeleid en in de agenda's van maatschappelijke organisaties (<http://platformdse.org/>).

Ook internationaal worden er bouwstenen gevormd: <http://www.rethinkeconomics.org/> voor beter en systeem onafhankelijker economie onderwijs, Thrivemovement voor het exploreren van diverse gebieden waaronder economy en zelfs IMF komt steeds meer met kritische geluiden (en onderzoeksrapporten) mbt de bestaande economische denk- en handelwijzen.

Nieuwe financieringsvormen en geldsystemen

Crowdfunding is een snelgroeiend en opkomend fenomeen om projecten te laten financieren door burgers en bedrijven, waarbij een menselijke relatie wordt gelegd tussen geldschieter en geldontvanger. Ook is er groeiende belangstelling voor MKB-krediet coöperaties (zie www.dekredietunie.nl), waarbij bankkrediet op basis van gemeenschapszin, menselijke contact en persoonlijke inschatting wordt gerealiseerd.

Ons geldsysteem staat door de financiële crisis veel meer ter discussie en nieuwe geldvormen komen (meer) in de belangstelling. Steeds meer economen vinden een lokale munt een goede zaak voor zowel de lokale als de nationale economie, zoals bijvoorbeeld prof. Arjo Klamer in Trouw van 7-2-15. De *lokale munt en het lokale ruilsysteem* (Local Exchange Trading System of LETS) zijn op diverse plaatsen in Nederland en de wereld (Bristol pound, Griekse Tems, Sardex in Sardinië, WIIR in Zwitserland) gerealiseerd. Lets zijn er in eenvoudige vorm (websites met vraag- en aanbod ruilmogelijkheid), in een eenvoudige muntsysteem (Makkie in Amsterdam), in tijdbanken (Spanje) en in sophisticated digitale geldsystemen, zoals Bitcoin, Tradeqoin of Stro. Bitcoin is internationaal de bekendste. Het is een open systeem zonder garanties met een sterk stijgend aantal gebruikers, maar behalve op sommige plaatsen zoals Arnhem-Centrum, kan je er nog niet in winkels of bij de meeste bedrijven mee betalen. In Nederland zijn een aantal gegarandeerde gesloten (moet je lid van worden) systemen operationeel, waaronder Tradeqoin en een aantal gebaseerd op het concept en software systeem van STRO. Tradeqoin is een digitale munt voor het MKB, die in Nederland al een paar jaar op commerciële basis opereert. STRO is een (meer ideële) organisatie, die zich richt op een democratisch digitaal geld- en banksysteem, waarbij geld renteloos geleend kan worden. Ze hebben diverse projecten waaronder in Bristol, Catalonië en Sardinië, Zuid-Afrika en een aantal landen in Latijns-Amerika. In Nederland is dit op diverse plaatsen geïntroduceerd waaronder in Rotterdam (de Dam). In Brabant is een provincie brede

samenwerking ontstaan van verschillende lokale initiatieven, waardoor er meer draagvlak is ontstaan. Daarnaast is United Economy begonnen dit als een (besloten) landelijk betaalsysteem in Nederland uit te rollen (zie www.socialtrade.org).

Stichting Ons Geld tracht via het Burgerinitiatief Ons Geld politiek en burgers bewust te maken van ons geldsysteem en de geldscheppende functie weer bij het volk te leggen i.p.v. de commerciële banken nu. Naast dit initiatief is er steeds meer belangstelling voor, kritiek op en lees je steeds vaker vernieuwende visies m.b.t. ons geldsysteem.

Nieuwe visies t.a.v. het belastingstelsel

Er is steeds meer belangstelling voor het vergroenen van ons belastingstelsel. Eind 2014 presenteerde een aantal grote consultancy bureaus onder leiding van prof. Leo Stevens het rapport 'New era. New plan'. Het plan beoogt het belastingstelsel te vergroenen op basis van circulaire economie gedachtengoed. Zo wordt voorgesteld om de belasting op arbeid te verlichten in ruil voor hogere lasten op het gebruik van natuurlijke hulpbronnen om verspilling van schaarse grondstoffen tegen te gaan en het aannemen van mensen (banen) te bevorderen. Ook wil het plan de belastingdruk steeds meer verschuiven van inkomen naar verbruik. Hoewel aan de uitvoering grote praktische uitdagingen zitten en deze internationaal uitgevoerd zal moeten worden, is er nu een kapstok voor de politiek om zich op te richten. GroenLinks Europarlementariër Bas Eickhout vond dit niet ver genoeg gaan, maar het geeft wel een verschuiving van het denken aan.

Het boek van Piketty is reeds genoemd met het effect van heroverweging van hogere belastingen op grotere vermogens.

Het OESO heeft op indicatie van de G8 een actieplan opgesteld (BEPS) om mondiale belastingontwijking door multinationals tegen te gaan. Hoewel Oxfam Novib en Tax Justice kritische kanttekeningen erbij zetten daar ontwikkelingslanden er niet mee opschieten, geeft het een omslag in denken aan en zijn de eerste 2 multinationals Fiat en Starbucks al door de EU aangepakt.

Basisinkomen voor iedereen

Er is groeiende belangstelling (GroenLinks, D66, PvdA) om te experimenteren met het concept 'voor iedereen een basisinkomen', dat door de Vereniging Basisinkomen in Nederland en internationaal door Basic Income Earth Network (BIEN) wordt gepropageerd. In Nederland zijn er zo'n 30-tal gemeentes met verschillende stadia van interesse en ontwikkeling. Dit gedachtengoed wint terrein omdat het steeds duidelijker wordt dat met de verdergaande automatisering en robotica, er nog veel meer banen (bijna 50% in de VS, Trouw 3-1-2015) op de tocht komen te staan. Hierdoor komt de huidige opzet van beloningsstructuur, belasting op arbeid en werkverdeling nog verder onder druk te staan. De werkenden krijgen steeds hogere werkdruk (met burn-out tot gevolg) en de groeiende scharen werkelozen krijgen (meer) onvrede door de kansenongelijkheid. Ook in het buitenland wordt er mee geëxperimenteerd (India, Alaska, Finland en Zwitserland overweegt in 2016 een referendum te houden).

Vernieuwende visies m.b.t. besturing, democratie en besluitvorming

Ander kiesstelsel en besturingsmodel

Op alle niveaus is er onvrede over het huidige democratisch bestel. Op macroniveau geldt dat voor de wereldorganisaties. Internationale organisaties als de VN, IMF, de Wereldbank zijn ingericht naar de (Westerse) zienswijze en wereldverhoudingen van 50 jr geleden, tot groot ongenoegen van veel landen. Guy Verhofstadt, voormalig Belgisch premier van 1999-2008, nu parlamentslid in het Europees Parlement, bepleit een wereldfederatie opgebouwd uit een netwerk van regionale en intercontinentale

powerhouses: de EU, ASEAN, Nafta, Mercosur, de Arabische Liga, de Afrikaanse Unie en grootmachten als Rusland, US, China en India, zodat alle landen zich op het wereldtoneel vertegenwoordigd zien.

Politicoologe Mouffe stelt: "Ons democratisch stelsel is aan vernieuwing toe. Het lijkt alsof alles top-down wordt bestuurd, zodat de burger betwijfelt of het nog wel zin heeft om te stemmen". Volgens professor Marli Huijter werkt democratie het beste op kleine schaal en niet zoals nu de tendens is op steeds grotere schaal, zoals Europa en via de Verenigde Naties. "Om democratie levend te kunnen houden, dienen burgers wetten ter discussie te kunnen stellen en zelf initiatieven te kunnen nemen. De afstand tussen burger en het democratisch orgaan is nu te groot. Democratie heeft niet eerder op Europees of op wereldschaal gefunctioneerd. De Amerikaanse denker Benjamin Barber stelt dat stads- of regiobesturen belangrijker zouden moeten zijn dan nationale regeringen. Op Europees niveau betekent dat dat kleine, steeds variërende groepen burgers intensief met elkaar discussiëren over specifieke vraagstukken. Dit sluit aan bij de wijze waarop mensen zichzelf tegenwoordig organiseren: via horizontale netwerken" aldus Huijter.

Een prachtig uitgewerkt voorbeeld hiervan is G1000: het burgerinitiatief voor democratische innovatie in de praktijk (als tegenhanger van de G8-top), waarbij in een getrappt proces 1000 burgers samen debatteren om samen (maar dan in kleiner verband) beleidsplannen te maken over werk, werkloosheid en inkomen. (<http://www.g1000.org/nl/>).

Ander voorbeeld is de burgerbegroting en belastingstemmen. Bij burgerbegroting maken burgers zelf de stadsbegroting. In Brazilië, in dit opzicht koploper, en in veel Europese steden wordt gewerkt met een burgerbegroting. Zo werkt het district Antwerpen al een jaar met de burgerbegroting waarbij 1.1 miljoen euro op een begroting van 10 miljoen wordt uitgegeven door de burgers van de stad. In Nederland zijn verschillende projecten in oriëntatie c.q. pilot fase: twee in Amsterdam en verder in Emmen, Hoogeveen, Amersfoort en Den Haag. Belastingstemmen houdt in dat je stemt over de toewijzing van belastinggelden, maar dit is alleen nog maar een concept.

Naast concrete zelfbestuur projecten zijn er ook diverse platforms en actiegroepen gericht op (visievorming m.b.t.) democratie vernieuwing. Bekend zijn de diverse petitie-acties en sociale campagnes op internet. In Nederland heb je naast Petities24.nl het platform GeenPeil dat zich o.m. sterk maakt voor een referendum tegen het EU-associatieverdrag met Oekraïne. Grote internationale spelers zijn Avaaz.org (40 mln), Change.org (95 mln). Zij weten snel veel mensen achter een petitie of campagne te krijgen die absoluut opgemerkt worden door besluitvormers. Dat bijvoorbeeld Shell gestopt is met het boren in Alaska is mede hieraan te danken.

Forum voor Democratie is een onafhankelijk niet-partijgebonden, platform voor een vrij en democratisch Nederland. Zij richten zich op de ontwikkeling van een brede euro sceptische discussie en het concreet uitwerken van scenario's voor een onafhankelijk en welvarend Nederland. Ook streven ze naar een hervorming van de staatsinrichting waardoor de bevolking meer directe invloed krijgt op de politiek. Ze geloven in een actieve civil-society en een kleine, weerbare overheid. Met breed gedragen steun van wetenschap en journalistiek proberen ze via lezingen het publiek te bereiken. Burgercomité EU is een soortgelijk initiatief, maar meer voor en door burgers.

Concepten als zelfbestuur in de buurt

Buurten en dorpen organiseren zich steeds meer om gezamenlijk energie op te wekken, groen of buurthuis te beheren, voor woon- en werkconcepten, maatschappelijke hulp (vervoer, hand- en spandiensten) of zorg te organiseren. Hiervoor worden vaak coöperaties opgericht. Wijk- of dorp coöperaties zijn o.m. opgericht in Nieuwe-Dordrecht en verregaande plannen in Meeden, Warffum, Zijldijk, Hollandscheveld, Haaften, Lierop, Wijbosch en Heide. Sommige initiatieven gaan verder dan een project als energievoorziening, die richten zich op een vorm van zelfbestuur.

Omdat (sommige ambtenaren van) gemeentes ook moeten wennen aan deze tendensen, is er het platform voor democratische vernieuwingen, 'Netwerkdemocratie', opgericht, waarbij professionals

burgers en ambtenaren begeleiden om samen buiten de kaders te denken en een nieuw democratische besluitvormingsproces te realiseren.

Andere leiderschap- en sturingsmodellen in bedrijfsleven

Nergens zijn sturingsmodellen meer ter discussie en in ontwikkeling dan in het bedrijfsleven. In het algemeen kun je stellen dat de top-down benadering en de maakbaarheidsgedachte terrein verliezen voor een meer bottom-up benadering, waarbij het proces en de betrokkenheid van werknemers meer aandacht krijgen, om draagkracht te kunnen realiseren. Ook zie je dat duurzaamheid van apart item achteraf, naar een integraal onderdeel van het management wordt, waarvoor steeds meer indexen beschikbaar komen. Zo is de MVO-Prestatieladder een praktisch managementinstrument waar aan de hand van 5 niveaus het MVO-managementsysteem op gestructureerde wijze in het organisatiebeleid geïmplementeerd en geborgd kan worden. Aan de hand hiervan kan je zien hoe duurzaam de organisatie bestuurd wordt.

Vernieuwende visies en projecten m.b.t. ons wets- en rechtssysteem

Hieronder enkele relevante platforms die zich bezig houden met vernieuwingen in rechtspraak, wetgeving, gevangeniswezen en belastingontwijkingaanpak

- De huidige rechtspraak is louter gericht op *oordelen en veroordelen*. Zij gaat over de vraag wie van de strijdende partijen gelijk heeft, of er strafbare feiten zijn gepleegd en over het vaststellen van de strafmaat. "In de afgelopen 25 jr zijn overal in de wereld innovatieve rechtspraakvormen tot ontwikkeling gekomen, die beogen *problemen op te lossen vanuit een verbindend, probleem-oplossend perspectief*. In innovatieve rechtbanken wordt rechtsmacht ingezet om strijdende partijen tot betere mensen te maken, relaties gezonder te maken en maatschappelijke problemen tot oplossing te brengen. Voorbeelden zijn Restorative Justice, Problem-Solving Courts, Community Courts, Therapeutic Jurisprudence, Non-Adversarial Justice en rechtspraak die erop gericht is culturele verschillen te overbruggen'. Citaat van Center for Sustainable Justice (www.sustainablejustice.org), een organisatie, die wereldwijd informatie verzamelt en doorgeeft over duurzame vormen van rechtspleging. Daarnaast zie je steeds meer interesse in traditionele rechtssystemen zoals de Afrkaanse, die gericht is op verzoening om wraak te voorkomen, daar dader en slachtoffer geen individuen zijn maar leden van een clan.

- Het boek 'De wet als kunstwerk' van het overleden tweede Kamerlid Witteveen, formuleert 10 beginselen waar behoorlijk wetgeving aan moet voldoen. Het boek geeft aan dat we in wetgeving doorgeschooten zijn, waardoor het gezag van de wet aan erosie onderhevig is. Er dient ruimte te zijn voor zelfregulering van maatschappelijke systemen i.p.v. alles te willen dichttimmeren en in een keurslijf te persen, wat niet werkt in een complexe samenleving. Het boek geeft een totaal andere kijk op wetgeving en breekt met paradigma's.

- "Celstraf is achterhaald' vindt Forum Levenslang, (<http://www.forumlevenslang.nl/>) een gezelschap van juristen, medici, gedragswetenschappers en pastoraal werkers, allen betrokken bij de strafrechtstoepassing in Nederland. Forumvoorzitter, Wiene van Hattum van de Rijksuniversiteit Groningen vindt dat Nederland toe is aan een maatschappelijk debat hierover. Een celstraf draagt zelden bij aan het terugdringen van recidive volgens Sjef van Gennip, algemeen directeur Reclassering Nederland. "Het besef begint door te dringen dat er slimmere manieren zijn van straffen. Vooral bij minder ernstige delicten zijn alternatieve straffen (zoals taakstraffen of mediation) effectiever dan celstraf".

- "The Tax Justice Network is an independent international network launched in 2003. We are dedicated to high-level research, analysis and advocacy in the area of international tax and the international aspects of financial regulation. We map, analyse and explain the role of tax and the harmful impacts of

tax evasion, tax avoidance, tax competition and tax havens. The world of offshore tax havens is a particular focus of our work. Our core goals are to create understanding and debate and to promote reform, especially in poorer countries. We are not aligned to any political party”.

Vernieuwende visies en projecten bij de overheid

De internationale organisatie OESO heeft een kader ontwikkeld voor de interactie tussen de economie en het milieu. Hiervoor zijn verschillende indicatoren vastgesteld, onderverdeeld in vier thema's, namelijk: 1. Milieu- en grondstoffenefficiëntie van het productieproces; 2. Natuurlijke hulpbronnen; 3. De milieukwaliteit van het leven en 4 Groene beleidsinstrumenten en economische kansen. Het CBS meet en monitort dit voor Nederland. (<http://www.monitorduurzaamnederland.nl>).

Het Nationaal MilieuPlan4 formuleert een aanpak m.b.t. biodiversiteit, klimaatverandering, natuurlijke hulpbronnen, gezondheid, externe veiligheid, leefomgeving en mogelijk onbeheersbare risico's. Het Ministerie van VROM heeft op grond hiervan een transitiebeleid geformuleerd en ondersteunt ze onderzoek en bijeenkomsten. Er zijn verschillende onderzoeksinstituten die zich met transities bezig houden, zoals Dutch Institute for Transitions (DRIFT) en Utrecht Sustainability Institute (USI).

Voor gemeentes is een duurzaamheidsindex ontwikkeld, waardoor je kan zien hoe duurzaam je eigen gemeente is. Er zijn hierbij 24 indicatoren, verdeeld over 4 gebieden: Mens en Maatschappij; Milieu, Natuur en Grondstoffen kringloop, en Economie (<http://www.gdindex.nl/>).

Transition Towns (<http://www.transitiontowns.nl>) is een internationaal concept om een regio, stad of dorp duurzamer te maken en deze zoveel mogelijk, vooral op het gebied van energie en voedsel, zelfvoorzienend te laten zijn. De LETS, lokale geld- of ruilhandelsystemen, sluiten hier op aan. Deze concepten zijn in vele steden operationeel (Breda, Rotterdam, Utrecht, etc.) en worden veelal gesteund door gemeentes of provincies.

Vernieuwende visies en projecten m.b.t. duurzaamheid en sociale vernieuwing in het bedrijfsleven

Benefit Corporations zijn gecertificeerde bedrijven die hebben kunnen aantonen dat ze niet alleen uit zijn op winst maken, maar ook een 'goede' uitwerking hebben op de wereld om hen heen. B Lab, het bedrijf dat dit certificeert had medio 2015 1203 bedrijven gecertificeerd. Hun impact groeit: zo zal nu Unilever worden aangespoord hun sociale doelstellingen bij B Lab te laten door meten.

Circle Economy is een actiegericht platform waarin een aantal grote bedrijven en instituten elkaar ontmoeten om samen te werken aan een circulaire economie. (Hierbij komt het eigenaarschap van producten in handen van de producent die het via leaseconstructies of lenen ter beschikking stelt aan de klant). Dat betekent dat als de klant dat product (b.v. een wasmachine) niet meer wenst, de producent het product terugneemt en als gevolg daarvan dit hergebruikt of duurzamer gaat produceren. Hierdoor worden grondstoffen gespaard en wordt afval minimaal. Je leest steeds vaker over professionals die dit concept voor hun vakgebied uitwerken. Denk aan permacultuur, circulair bouwen, circulair produceren, etc.). Het platform [Circle-economy.com](http://circle-economy.com) biedt hiervoor nieuwe business modellen en industriële systemen door samenwerking, inspiratie, innovatie en kennisdeling. Internationaal vergelijkbare initiatieven zijn World Business Council for Sustainable Development, Professional Passionates, Circle Economy- Rethink the future, waarin grote bedrijven of CEO's met elkaar samenwerken en brainstormen mbt duurzaamheid in het internationale bedrijfsleven.

Voor beursgenoteerde bedrijven zijn duurzaamheidsindexen als Dow Jones Sustainability Index of ASPI. In diverse sectoren zijn indexen ontwikkeld zoals voor de bouw, voor milieumanagement, voor vastgoedfondsen, technologie, welke toegankelijk en uitvoerig beschreven staan in het boek van A.

Rakhorst, 'De kracht van duurzaam veranderen'. Deze indexen worden vaak in internationaal verband (OESO) vastgelegd, wat de draagkracht versterkt. Het boek geeft aan dat duurzaamheid in de grootzakelijke markt leeft. Duurzaamheid voor multinationals en de grotere bedrijven zie je stap voor stap zich ontwikkelen van een kracht van buiten, om maar een goed imago te creëren, naar een kracht van binnenuit doordrongen van de noodzaak, verpersoonlijkt door bevlogen Sustainability Directors.

Voor veel bedrijven geldt ook dat ze zich vrijwillig of gedwongen steeds meer aanpassen aan de markt en burgers die steeds luider om duurzaamheid vragen. Zo trok onder meer door de druk van de media en actiegroepen Shell zich terug uit Alaska en stellen beleggers steeds meer duurzaamheidseisen aan de bedrijven en projecten waar ze in beleggen.

Burgerprojecten m.b.t. consuminderen, duurzaamheid en De Grote Transitie

Er zijn vele, vele voorbeelden te noemen van initiatieven m.b.t. duurzaamheid die vanuit burgers, zzp-ers of bedrijven zijn genomen. In het boek van Rotmans 'In het oog van de orkaan' en op de website <http://www.Nederlandkantelt.nl> worden vele innovatieve burgerprojecten genoemd in de zorg, ruimtelijke inrichting, energie, voedsel en milieu. Enkele opvallende voorbeelden zijn Buurtzorg (alternatieve thuiszorg), Broodfonds (zzp-coöperatie t.b.v. inkomensverzekering) en Burenbond (buurtnetwerken voor mensen die moeite hebben op eigen benen te staan).

Ook zie je een duidelijke trendbreuk in delen, lenen en hergebruiken (Marktplaats, "Weggeeffwinkel", 'Gratisafhalen', 'Sharesite') van spullen. Door de technologische ontwikkelingen zijn de mogelijkheden hiervoor vergroot. "Voor delen en lenen zijn drie typen te onderscheiden:

- Het ruilen van een product dat je niet meer nodig hebt voor een product dat je graag zou willen hebben. Bijvoorbeeld het ruilen van Sinterklaascadeaus op websites als ruilen.nl.
- Het samen delen van goederen. Bijvoorbeeld Landshape, waarbij iemand die een stukje land over heeft wordt gekoppeld aan iemand die wil telen. Couchsurfen, waarbij je gratis op iemands bank (of bed) kunt slapen, is een ander voorbeeld. Peerby voor het delen van spullen in de buurt of Mywheels of Snappcar voor het gebruik van een auto bij je in de buurt. Andere platformen zijn Airbnb en Thuisafgehaald.
- Het betalen voor toegang tot of gebruik van een product zonder het zelf te bezitten. Greenwheels en Spotify zijn bekende en populaire voorbeelden." Citaat uit 'Rapport Trends in de samenleving', SIOB.

Volgens Rotmans (hoogleraar Transitiekunde) zijn er duizenden projecten in Nederland, waarbij 250.000 mensen betrokken zijn. Wat het meest opvalt, is dat burgers niet alleen actie voeren om duidelijk te maken dat ze ergens tegen zijn, maar dat ze zelf ook de regie in handen nemen om de verbetering realiseren. Zo is Urgenda een netwerkorganisatie voor duurzaamheid en innovatie, die samen met bedrijven, particulieren en maatschappelijke organisaties, Nederland sneller duurzaam wil maken. Dat doen ze aan de hand van hun Rapport 2030, met een concreet actieplan en projecten.

<http://www.urgenda.nl/>: Ook zijn er verschillende bewegingen m.b.t. duurzame voedselvoorziening zoals Slowfood en YFM (www.slowfood.nl en www.youthfoodmovement.nl). Een ander overzicht van innovatieve burgerinitiatieven kan je in Trouw Duurzame 100 lijst vinden.

Er zijn ook sociale burgerbewegingen die zich op de maatschappelijke transitie richten zoals Thrivemovement, the Shiftnetwork of in Nederland 'De Grote Transitie'. Daarnaast zijn er bewegingen die zich richten op één bepaald aspect zoals het geldsysteem veranderen (BurgerinitiatiefOnsGeld, UnitedEconomy.nl) of het healen van de natuur en de planeet, zoals The GroupofForty of the Gaiafield project.